

Євстахій ЗАГАЧЕВСЬКИЙ

ОДІСЕЯ СІРОГО «КОЛЯБОРАНТА»*

Спогади фронтовика

Пізно після полудня збудив нас стійковий на наказ ройового і ми починаємо збиратися в дорогу.

Усю запасну амуніцію лишаєм, забираючи лише на кожний кулемет по чотири скриньки. Кожний приводить свій одяг і виряд до порядку. Зникають тижневі або й місячні зарости із наших облич. Кожен хоче наново набрати цього вояцького «дригу», що його затратив під час довгого перебування

на передовій, – щоб не попасти там у запілі на якогось старшину чи підстаршину, якому може щось не сподобатись, а тоді, брате, на однісіньке слово «гінлеген!» (долів) повзай перед ним на череві. Обережність ніколи не вадить. Дехто навіть витягнув коробку пасти та чистить чоботи, ніби на «апель» (провірку).

Привівши усе до порядку, забираємось до найважливішої речі – до їдженя. Вчорашній цілоденний харч ще не торканий, бо після недіспанної ночі ніхто не турбувався сніданком, кожен радий був десь прилягти й заснути. Тепер кожен відчув голод, тому всі радо взяли за приготування харчу. Чай напів з горілкою, хліб, м'ясна консерва і це все. А це хто б перебирав у їді, коли у кожного апетит вовчий.

Поївши досита, маємо ще доволі часу – зміна напевно прийде десь опівночі, тому сідаємо за стіл та «ріжемо очко». Пробую й я, але щось не йде. В цьому тут вістун Кілеман майстер: він за кожним разом лише збирає купу грошей до своєї пілотки. Видно, що це йому не першина.

Уже стемніло й ройовий висилає чергового з порожніми «каністрами» (банки на каву або на гарячі харчі), що вже й остається при сотенному бойовому штабі аж до нашого приходу.

Біля одинадцятої вночі приходять у товаристві нашого чотоного підстаршина із частини, що має нас змінити. Ройовий Мазур передає все, що є у землянці, та виходить обзайомити новоприбулого з тереном. По якомусь часі чути надворі притишені шепоти та гамір. Це прибула зміна. Ще деякі формальності і ми залишаємо землянку щоб зробити місце новоприбулим. Це частини «Вермахту». Знайомою нам стежкою прямуємо в сторону землянки со-

тенного, звідкіля уже під проводом сотенного прямуємо в сторону обозу. Тут же нас справжня несподіванка. Замість очікуваного нами спрагненого відпочинку ще цієї ночі маємо зайняти «вихідні становища» та вранці повести наступ на зайняті ворогом минулої ночі наші становища. Гарний відпочинок, але що ж вдіяти? Це війна, а вона не знає сантиментів.

В нашій сотні сотенний переводить невеличку реорганізацію чот, доповнюючи кожну з них наступальною зброєю. Наш рій у нашій чоті остається роєм важких кулеметів. Маємо три кулемети; до них дістаємо станки т. зв. «ляфети». Нас у рою разом з ройовим десятьох, тому на кожен кулемет припадає по трьох хоч по правилу воно замало, але це фронт, а наказ на ньому святий.

Перший кулемет має ройовий Мазур з двома стрільцями зпоміж «бачка–дойче», другий – вістун Кілеман, а при ньому я та стр. Вільмус, третій кулемет має ст. стр. Шумахер із стрільцями Гавзелем та Масоном. Така сама реорганізація переводиться й у двох інших чотах.

Десь біля другої вночі виїжджаємо автомашинами в дорогу. В наступі братимуть участь три сотні із нашого друтого куреня, а саме п'ята, шоста та сьома. Наша восьма сотня ще це змінена, тому й не бере участі в наступі. Як запас маємо дві неповні сотні з першого куреня нашого полка. Вогневу підтримку маємо дістати з усіх батарей нашої бригади як теж батарей «Вермахту», що займають становища близько загроженого відтинку. Також гранатометні чоти із куренів десятого полка дадуть нам вогневу підтримку, обстрілюючи ворожі становища. Заповідається на добру «музику». Про все те довідуюся від ройового, що був на «відправі» в сотенного.

Було ще доволі темно, як ми прибули на місце. Зберігаючи якнайбільшу тишину, займаємо вказані нам місця. На кожен важкий кулемет припадає по шість скриньок амуніції. Одна прикріплена до станка кулемета як тягарець, другу має на плечах перший стрілець; так само, третю має другий стрілець; третій, т. зв. амуніційний стрілець має три: дві в руках, а третю на плечах. Окремо кожен з нас має ще рушницю, хоча це теж не «приписово», одначе набутий досвід на фронті не йде на марне: краще рушниця, як оця «пукавка», яку звуть пістолем.

Руді, я та Вільмус займаємо вказане ройовим становище. Горить праця, вкопуємось в землю, хоч знаємо, що це не надовго. За деякий час ми вже готові. Перед нами залягла наша сотня.

Надворі починає розвиднюватись. Ранній холод та нервуче вичікування наступу не дають заснути. Не хочу думати ні про що, однак огортає мене якийсь гнітючий настрій. Перед очима стають і мати, і брати, і батько, що його я й не дуже пам'ятаю. Щоб позбутися в цій гнітючій хвилині таких болючих спогадів, звертаюся до Руді, щоб той оповів історію своєї зустрічі із нареченою Трудель, що нею він дуже пишався і про яку радо оповідав. Видно, що мое звернення потрапило на його мрійливі думки, бо він дуже радо почав історію, що її я вже чув декілька разів.

Під час нашої розмови, що її ми вели пошепки, надійшов сотенний та наказав, щоб ми були готові кожної хви-

* Продовження. Початок у ч. 1-2, 2021.

Є. Загачевський. Спогади фронтовика. Одисея сірого «коляборанта». – Братство колишніх вояків 1-ї Української Дивізії УНА. – Мюнхен, 1952. – 240 с.

лини. Умовний знак до наступу – червона ракета.

З його відходом, зосереджено займаємося готуванням до бою. Ще раз перевірюю кулемет та закладену ленту, виймаючи з неї решту світляних набоїв, щоб при стрілянні не зрадити свого становища. Довкруги пригноблююча тишина, що її перериває раптовий хрипіт сплячого Вільмуса. Мені якось дивно, як можна заснути в такому напруженні, та видно, що бідачесько відчув, що це вже його останній ранок... Він, склонивши голову на амуніційну скриньку, – спав. Може, снилося йому рідня, дім або та, що від неї майже що дня діставав листи. Може, не знаю.

Раптом – оглушливий грюкіт та свистіння над головою. Стрільна з пронизливим свистом і ревом пролітають над нами, щоб за секунду з іще більшим грюкотом рватися впереді.

Гримить–дрижить від вибухів земля. Це наша артилерія розпочала нищівний герць по ворожих становищах. Спершу били салвама, та з часом пальба переходить у бабаний вогонь. Б'ють уже й наші гранатомети.

Голова мимоволі шукає сховища. На душі стає млісно. Хотілося б на той час бути глухим та сліпим.

Ще мить і вгору летить вистрілена червона ракета. Вимах рукою нашого ройового праворуч від нас і я схоплюю кулемета за ручку та, приклавши праве око до прицільника, – стріляю.

Як стадо бузків на вигоні, торохкоче мій кулемет. Лента за лентою, черга за чергою, нестримно б'є кулемет. Крізь прицільний прилад бачу ворожі становища – віддаль вісімсот метрів, рука міцно охоплює прилад, що при важкому кулеметі служить за спусковий язичок.

Впереді нас наша піхота бігом просувається вперед. Встають, біжать, падають, декотрі вже залишаються, – це вбиті або ранені.

Стрільна рвуться перед нами і за нами: це ворог стріляє загороджувальний вогонь.

Різкий крик ройового Мазура «Зміна становища допереду!» – перериває нам «нищення» амуніції.

Руді і Вільмус підхоплюють кулемета та біжать вперед, а я забираю залишені дві скриньки. Біжимо. Стрільна рвуться густо та створюють справжні фонтани вогню, заліза й землі. То тут то там лежать конаючі вояки, що стогнучи просять допомоги. До них підбігають санітарі, що, наражуючи власне життя, підбирають їх із поля бою.

Раз, другий та, може, й десятий падаю та встаю із землі.

Ціль – становища, в яких уже ведеться рукопашний бій. Мої два друзі вже там. Мені важко: усе тяжить немилосердно, піт заливає очі, у легенях брак повітря, серце б'ється у грудях, як би хотіло з них вискочити. Ще лиш яких стоп'ятдесят метрів і спасенний рів.

Ось десь недалеко мене розірвалась граната. Подмух розриву її валить мене з ніг, і я падаю в якусь яму. Відламки свистять в повітрі та падають дощем на землю. Раз–по–раз з диким хрипотом рвуться гранати. Мушу хоч хвилиночку відпочити, а то груди розірвуться від скорого віддиху. Піт спливає з чола по обличчі струмками. Лежу на лівому боці, кожної хвилини готов скочити допереду. Ще трішки, а потім побіжу... та голосний крик ройового «Муніція!» – прискорює моє рішення. Як опарений, зриваюся на ноги. Чейже там ждуть, це ж... війна!

Не зробивши і двох кроків, падаю під сильним ударом в ліву щоку. Стало якось млісно, а з цим огорнуло мене й оторопіння. Мені байдуже, що там кличуть, що там ждуть...

В очах темніє, рука мимоволі доторкається лівої щоки. Дивлюсь на руку, вона майже вся обмазана кров'ю... і тоді,

– не знаю як це назвати, – підриваюся, як навіжений, та біжу наосліп. Страх, страх перед смертю, страх перед тим, щоб не залишитись тут, де кожної секунди може людину розірвати граната на шматки, додає мені сили і я біжу, біжу, щоб бути подалі звідсіль.

Сам інстинкт самозбереження керує людиною в такій хвилині. Я, біжучи допереду, бачив перед собою лише цей спасенний рів, де була наша піхота, і тому я біг в напрямі його під впливом цього страху перед смертю, бо ж позаду була одна вогнево–залізна заслона, а в ній чигала смерть і я чейже від неї тікав. Останками сил біжу в сторону рова... права рука судорожно держить ручку амуніційної скриньки: в очах темніє, тілом проходить дроз, і я падаю непритомний кільканадцять метрів від рова. Що сталося потім, не пам'ятаю.

Притомнію аж під впливом сильного запаху йодоформу та, може, ще більшого стогону ранених. Очі ліниво повертаються довкруги. Якось ніяка думка не лізе в мою розбиту голову. А голова – вона болить; здається, що розсиплеться у дрібні кусники; кров у висках б'є неймовірно скоро. В очах на зміну стають то чорні то жовті коліщата. Повіки безсило заплющуються. Як страшенно слабо я почуваюся. Пробую ще раз розплющити очі, та воно мені приходить так важко, що я облишаю це. Хочеться пити, чути, що в горлі сухо, що там вогнем палає, і я, напруживши всі сили, хочу крикнути, але з горла виходить якийсь нелюдський хрипіт.

Надо мною нахиляється якась постать. Бачити її я не бачу, бо очі в мене приплющені, але чую легкий дотик польової фляшки і за хвилину з жагою ковтаю цілющий лік – чай. Ковтнувши два чи три рази, чую різкий біль в обох щоках. Немов би хто ламав мої щелепи, від цього болу мої очі розплющуються широко – перед собою бачу нашого сотенного санітара, вістуну Крамера. Хочу заговорити до нього, однак моє намагання ворухити язиком викликає нестерпний біль і лише одне хрипіння виходить з моєї розбитої «маківки». Чи зрозумів він мене, чи може, догадався: вправним рухом зробив мені укол довище ліктя правої руки і я після того заснув.

Як довго я спав, не можу сказати; я пробудився раптово, чуючи в шлунку нестерпний голод, а в горлі спрагу. Тепер уже можу краще розглянутись, де я. Звичайна землянка, що їх у бойовій лінії доволі. Лежу на чийомусь плащі, а поруч зі мною лежать ще декілька ранених. Декотрі постогнують, декотрі лежать нерухомо. Крізь розвалений вхід видно скрайчик неба. Надворі ще ясно. Здається, що довго я не спав. Та чи дасться заснути при такому грюкоті, що панує там. Там все ще далі ведеться бій. Далі земля здригається від розривів стрілен, далі ще цокотять дрібненькими голосами кулемети.

Помалу приводжу свої думки до ладу. Я ранений. Хоч ранений, але все ж іще живий! І ця думка підбадьорює мене. Я тішусь нею, бо могло бути зовсім інакше: я міг остатись там, звідкіля напевно повороту не було б. А тепер? Два–три тижні побуду в шпиталі, а, може... Може, і відпустку додому дадуть?

Приглушений стогін, в якому годі розпізнати слово «Васер»! (води!) викликає і в мене бажання напиться, тому я, не можучи сказати і слова, підводжусь на своїм леговищі, щоб після невдалої спроби впасти назад на давнє місце. Оклик, прохання води та мій шорох почув санітар Крамер, що сидів при розваленому вході землянки, та подавши спершу тому, що стогнав, підійшов і до мене. Видко, що знову зрозумів мене, бо подав мені до уст цю фляшину. І знову два, три ковтки та – нестерпний біль у щоках.

Продовження в журналі